

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Черкасова Володимира Федоровича
про дисертацію
Пшемінської Лариси Олександрівни
«Педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної
музичної освіти (1877–1921 рр.)», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки

1.Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковою тематикою

На початку ХХІ століття відбуваються суттєві зміни у політичному, соціально-економічному та культурному житті суспільства, які спричиняють докорінні зміни у системі вищої педагогічної освіти, впливають на формування професійно-особистісних якостей майбутніх фахівців музично-педагогічної галузі. За безумовної важливості досліджень сучасних учених така проблема, як вивчення та узагальнення досвіду музично-педагогічної діяльності та педагогічних ідей визначного композитора, педагога, фольклориста, музично-громадського діяча кінця ХІХ – початку ХХ століття Миколи Дмитровича Леонтовича залишається недостатньо розробленою щодо потреб нової педагогічної реальності. За такого підходу дослідження педагогічних ідей М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної музичної освіти (1877–1921 рр.) здійснене Ларисою Олександрівною Пшемінською є актуальним і своєчасним.

2. Наукова новизна отриманих результатів дослідження

Характеризуючи наукову новизну зазначимо, що вона відповідає логіці та змісту дослідження, поставленим завданням. Автором дисертаційної роботи здійснено цілісне дослідження музично-педагогічної діяльності та педагогічних ідей М. Леонтовича; з'ясовано основні передумови й чинники формування світогляду та музично-естетичних цінностей педагога-композитора, а саме: родинне виховання, соціальне оточення, творче

середовище, освіта та спілкування із видатними особистостями кінця XIX – початок XX ст., особиста музично-педагогічна діяльність, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Вартісним є те, що дисертанткою розроблено авторську періодизацію музично-педагогічної діяльності М. Д. Леонтовича, яка містить три періоди, а саме: перший період (1899–1908 рр.) – початковий період становлення М. Д. Леонтовича як педагога; другий період (1908–1918 рр.) – розвиток музично-педагогічної та методичної діяльності; третій період (1919–1921 рр.) – активна освітньо-просвітницька діяльність. Окрім того, проаналізовано педагогічну спадщину М. Д. Леонтовича як єдність його педагогічних ідей та музично-педагогічної діяльності, окреслено перспективи екстраполяції педагогічних ідей М. Д. Леонтовича в сучасну практику вітчизняної музичної освіти. До того ж удосконалено наукові уявлення про історіографію проблеми та джерельну базу дослідження, визначено можливості використання творчого доробку та педагогічних ідей М. Д. Леонтовича в умовах Нової української школи. У такому тлі, цінним вважаємо те, що подальшого розвитку набули положення про становлення і розвиток особистості М. Леонтовича, його педагогічну, композиторську, диригентську та хорову діяльність.

3. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів полягає в актуалізації творчої спадщини М. Д. Леонтовича на основі розкриття змісту музично-педагогічної діяльності та виявлення й обґрунтування актуальних педагогічних ідей. Теоретичні положення й висновки містять фактичний історико-педагогічний матеріал для аналізу спадщини М. Д. Леонтовича в розвитку вітчизняної музичної освіти та можуть бути введені до змісту курсів історії педагогіки, історії України, історії мистецької педагогіки та історії української культури в закладах вищої та фахової передвищої освіти,

а також для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів мистецького профілю.

Доречно наголосити на тому, що матеріали дослідження можуть використовуватися у процесі проходження студентами навчальних і виробничих практик, а також фахових семінарів. До того ж в процесі організації науково-дослідної роботи студентів, укладання навчально-методичних видань історико-педагогічного, мистецького та культурологічного спрямування для підготовки фахівців музично-педагогічних спеціальностей, а також у подальших історико-педагогічних дослідженнях.

4. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Цінним є те, що дисертація Лариси Олександрівни Пшемінської містить нові, раніше не захищені наукові положення та обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують актуальні наукові завдання. Рівень апробації результатів дослідження підтверджується участю дисертанта у 26 науково-практичних конференціях міжнародного рівня та 6 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Основні положення й результати дослідження упроваджено в освітньо-виховний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Київського університету імені Бориса Грінченка, Комунального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради», Тульчинського фахового коледжу культури, Комунальної установи «Тульчинський центр комплексної реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю «Промінь Надії», Опорного закладу загальної середньої освіти «Монастирищенська спеціалізована школа І–ІІІ ступеня №5 Монастирищенської міської ради Черкаської області.

5. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані Ларисою Олександрівною Пшемінською наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є аргументованими та змістовними. Достовірність одержаних результатів підтверджується обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням наукових методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в освітню реальність закладів вищої освіти мистецького спрямування.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження, яка полягає у вивченні та узагальненні педагогічних ідей М. Д. Леонтовича та виявленні можливостей їх використання у сучасній практиці музичної освіти, автором дисертації здійснено класифікацію джерельної бази дослідження творчої спадщини та педагогічних ідей М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної музичної освіти кінця XIX – початку XX ст., визначено критерії, на основі яких виокремлено та проаналізовано п'ять груп джерел, з-поміж яких: праці М. Д. Леонтовича; архівні джерела; документи музеїв; фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського; інтерпретаційні джерела, монографії та дисертації вітчизняних науковців; фонди Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та періодичні видання. Наукову цінність представляє звернення автора дисертації до аналізу оригінальних творів М. Д. Леонтовича, підручників, навчально-методичних розробок, обробок українських народних пісень, зразків духовної музики.

Варто зазначити, що аналіз джерельної бази дослідження, здійснений Л. О. Пшемінською, виявив високу репрезентативність різнопрофільних джерел, які ще не підлягали ґрунтовному науковому осмисленню, аналізу та узагальненню музично-педагогічної та творчої спадщини видатного митця-педагога кінця XIX – початку XX століття, композитора, диригента, фольклориста, культурно-просвітницького діяча М. Д. Леонтовича.

На особливу увагу заслуговує те, що у процесі дослідження здобувачем вирішено низку завдань, зокрема, проаналізовано історіографію проблеми та джерельну базу дослідження; висвітлено процеси становлення і розвитку особистості М. Д. Леонтовича, виокремлено основні періоди його музично-педагогічної діяльності; схарактеризовано зміст музично-педагогічної діяльності педагога. Окрім того, виявлено педагогічні ідеї у музично-педагогічній діяльності та творчій спадщині М. Д. Леонтовича; обґрунтовано перспективи використання педагогічних ідей М. Д. Леонтовича у сучасній практиці музичної освіти.

Слушним є те, що в процесі аналізу першоджерел Л. О. Пшемінською було встановлено основні чинники, які сприяли формуванню світогляду та музично-естетичних цінностей М. Леонтовича. До них дисертантка відносить: родинні, освітньо-мистецькі, соціокультурні, суспільно-історичні, музично-педагогічні. Особлива увага автора дисертації сконцентрована на спілкуванні та стосунках М. Д. Леонтовича з відомими українськими діячами та педагогами, з-поміж яких: Ю. Богданов, Г. Верьовка, П. Козицький, О. Кошиць, М. Лисенко, І. Лепехін, К. Стеценко, Б. Яворський.

На особливу увагу заслуговує те, що у процесі дослідження здобувачем виокремлено три періоди музично-педагогічної діяльності М. Д. Леонтовича, що уможливило узагальнити музично-педагогічну і культурно-просвітницьку діяльність композитора. Перший період (1899–1908 рр.) – становлення М. Д. Леонтовича як педагога; другий період (1908–1918 рр.) – розвиток музично-педагогічної та методичної діяльності в Тульчинському єпархіальному жіночому училищі; третій період (1919–1921 рр.) – музично-педагогічна, культурно-просвітницька та видавнича діяльність у Києві та в трудовій школі м. Тульчин.

Варто зазначити, що наукову цінність представляє другий розділ дисертаційного дослідження, у якому обґрунтовано зміст музично-педагогічної діяльності та творчої спадщини М. Д. Леонтовича.

Дисертанткою на тлі політичних, суспільно-історичних, економічних, соціокультурних факторів, боротьбою за національну школу та культуру, чітко сформульовано організаційні передумови розвитку вітчизняної музичної освіти, що розвивалася за трьома напрямками: духовна освіта, світська і домашня. Навчання церковному співу та опанування основами нотної грамоти здійснювалося в школах, духовних училищах, семінаріях.

Вельми цінним є те, що автором дисертаційної роботи презентовано зміст музично-педагогічної діяльності педагога у навчальних закладах Поділля та міста Києва. Вартісним також вважається те, що Л. О. Пшемінська зосереджує увагу на формах, методах і засобах навчання, які М. Д. Леонтович уважав основними в роботі зі шкільною молоддю, як на уроках так і в позакласній діяльності, а саме: колективну, групову та індивідуальну роботу на уроках та з хоровими і оркестровими колективами, а також ансамблями різних форм. До того ж участь дітей в позакласних заходах – лекціях, концертах, виставах. З-поміж методів музичного навчання та виховання педагог виділяв: акроматичні (словесні), еротематичні, наочні методи та методи стимулювання, оптимістичного налаштування, евристичного навчання, інтелігібельні методи впливу духовної музики на інтелект дитини та засвоєння християнських норм буття і моралі, а також сенсубельні методи впливу на почуття учнів. Серед засобів навчання М. Д. Леонтович пропонував використовувати вчителям музики український фольклор, духовну музику, українську і зарубіжну літературу, образотворче мистецтво, театр і танець.

Досліджуючи музично-педагогічну діяльність та творчу спадщину М. Д. Леонтовича, автор дисертації справедливо наголошує, що М. Д. Леонтович заклав основи національної музичної педагогіки. Його педагогічна спадщина нараховує більше 50 творів, посібників та навчально-методичних розробок. Свідченням цього є те, що використовуючи зразки національного фольклору М. Д. Леонтович створює україномовні навчальні посібники, з-поміж яких: «Практичний курс навчання співу в середніх

школах України», «Сольфеджіо: початковий курс на 1 і 2 голоси», а також навчально-методичні розробки, які розраховані на потреби школярів та вчителів музики і співів масових загальноосвітніх шкіл.

Доречно зазначити, що вельми цінним вважаємо обґрунтування та презентацію автором дисертації концепції музично-естетичного виховання школярів, запропонованої М. Д. Леонтовичем, яка передбачає інтеграцію образотворчого, хореографічного та театрального мистецтв, кольорове сприйняття музики, опанування знаннями з музики у взаємозв'язку з іншими навчальними дисциплінами, створення хорового театру, у якому на основі колективного музикування органічно поєднується театральна гра, музикування, хоровий і сольний спів.

На особливу увагу заслуговує третій розділ дисертаційної роботи, у якому здобувач презентує педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича та перспективи їхнього упровадження у сучасну практику вітчизняної музичної освіти.

Згідно з означеним алгоритмом, досліджуючи та узагальнюючи музично-педагогічну та творчу спадщину М. Д. Леонтовича дисертантка приходить до висновку, що митець вважав музичну освіту складовою всебічного розвитку особистості за умов: доцільності обов'язкового музичного навчання та виховання дітей і молоді, українізації музичної освіти, запровадження інтегрованого підходу у музичній освіті, домінування колективних форм музикування. Заслуговує позитивної оцінки обґрунтування здобувачем кожного із зазначених підходів, конкретизацію вихідних положень відповідно до специфіки та перетворюючого впливу на формування інтелектуально-творчих здібностей засобами музичного мистецтва.

Узагальнюючи педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича здобувач прийшла до висновку, що вартісним є збільшення кількості годин на вивчення курсу «Мистецтво» в загальноосвітніх навчальних закладах, вмотивованості учнів до хорового співу, інструментального музикування та театральних музичних

постановок, включення до навчальних програм творів духовної музики, прослуховування музичних творів із світлокольоровим забарвленням тощо.

Не викликає сумніву, що педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича, як зазначає дисертантка, мають значні перспективи щодо використання в навчальному процесі освітніх закладів різних рівнів акредитації, введення до навчальних програм фахових дисциплін та в плани роботи студентських наукових товариств.

Отже, як свідчить аналіз роботи і, зокрема, узагальнення Л. О. Пшемінською педагогічних ідей М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної музичної освіти (1877–1921 рр.), є всі підстави констатувати ефективність проведеного дослідження. Тим самим, мету наукового пошуку досягнуто, відповідно всі завдання, що ставилися, виконано.

Висновки сформульовані дисертанткою чітко і повно, розкривають поставлені в роботі завдання, а також вказують на перспективність подальших наукових розвідок.

Позитивом роботи, на нашу думку є те, що завдання дослідження, які мають нести в собі певну новизну, отриману у процесі проведеного аналізу досліджуваного феномена, екстраполюються у таку складову роботи як наукова новизна дослідження. У її межах розкрито й конкретизовано власне ті вагомі й значущі результати, до яких прийшов автор, і які мають у своїй структурі і змісті невідоме, нове, до цього відсутнє у дослідницькому полі. Слід відзначити, що більш повно і розгорнуто поставлено завдання, що розкрито у загальних висновках дослідження, які в цілому адекватно відображають зміст виконаного дослідження, а додатки, які містять надзвичайно цікаві матеріали, вдало його коментують та доповнюють.

При цьому слід відзначити повноту і досконалість, з якими вирішується проблема дослідження, доречність обґрунтування теоретичних основ дослідження, посилань на наукові джерела з метою підтвердження основних положень дисертації, термінологічну коректність.

Результати дослідження достатньо розкриті на сторінках рукопису дисертації, зміст якої сприймається цілком завершеним. Мовностилістична культура роботи досить висока, що забезпечує легкість і доступність розуміння тексту.

Заслугують позитивної оцінки укладені дисертанткою додатки, які використовувалися у змісті дисертаційного дослідження.

Таким чином, дисертація Л. О. Пшемінської вважається цілісним науковим дослідженням із дотриманням вимог МОН України.

6. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях

Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 19 публікаціях (17 одноосібних), із них: 5 статей – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 11 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають наукові результати дослідження.

У наукових публікаціях презентовано основні положення дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, практичне значення та винесені на захист. Роботи дисертанта пройшли незалежну апробацію на міжнародних і всеукраїнських конференціях і науково-практичних семінарах.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Оцінюючи у цілому позитивно наукове і практичне значення отриманих Ларисою Олександрівною Пшемінською результатів, відзначимо однак окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання до змісту роботи:

1. В умовах глобальних викликів, надання Україні статусу кандидата в члени Європейського Союзу та сучасних тенденцій розвитку музично-педагогічної освіти, на нашу думку, доцільно було б дослідити зарубіжний

досвід використання творчих ідей М. Д. Леонтовича зарубіжними науковцями. Бажано пояснити особистісні та суспільні детермінанти цього процесу.

2. Запропонована автором дисертаційна робота містить певний науковий потенціал, але, робота виграла б у разі визначення у Вступі суперечностей, які спровокували дослідження та узагальнення педагогічних ідей М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної музичної освіти зазначеного періоду.

3. Нам імпонує презентована автором дисертації періодизація музично-педагогічної діяльності М. Д. Леонтовича, у якій наголошено, що 1920 року композитор ініціював відкриття музичної школи. Доцільно було б охарактеризувати запровадження новаторських ідей педагога-композитора в роботі з дітьми та організації освітнього процесу в новоутвореному закладі.

4. Науковий інтерес представляють презентовані дисертанткою у Додатках матеріали Тульчинського краєзнавчого музею. Варто було б більш конкретніше проаналізувати зміст анкетних даних, у яких викладачі та учні М. Д. Леонтовича характеризують роботу свого Вчителя. Презентація таких матеріалів збагатила б зміст основного тексту дисертації.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

8. Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів

Отже, дисертаційна робота «Педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної музичної освіти (1877–1921 рр.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне і прикладне значення для розвитку педагогічної науки дослідженням, що відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження доктора

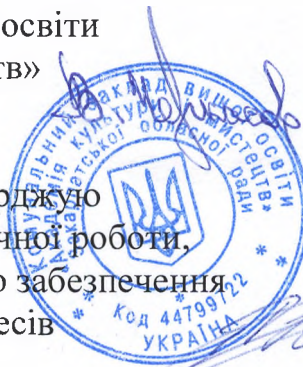
філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167), а її автор – Лариса Олександрівна Пшемінська заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Комунального закладу вищої освіти
«Академія культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради

Володимир ЧЕРКАСОВ

Підпис В. Ф. Черкасова затверджую
проректор з науково-педагогічної роботи,
інноваційного та методичного забезпечення
освітнього та наукового процесів

Ярослав АГІЙ